

כנס מחקרי ע"ש פרופ' יאיר פרג ז"ל

"בימים ההם בזמן הזה"

כנס מורשת החשמונאים

במודיעין וסביבותיה ה-15

חוברת תקצירי הכנס

יום ד', כח' כסלו תשע"ט (06.12.18) באולם "עין", קניון עזריאלי, מודיעין

אוניברסיטת בר-אילן

הפקולטה למדעי היהדות
המחלקה ללימודי א"י וארכיאולוגיה

בשיתוף מדרשת הרי גופנא בפיקוח
האגף לתרבות יהודית במשרד החינוך

© כל הזכויות שמורות לעיריית מודיעין מכבים רעות. אין להעתיק ללא רשות

תכנית הכנס

8:30-9:00 התכנסות

9:00 ברכות ודברי פתיחה

9:20-10:40 **מושב ראשון:** עולמו של בית חשמונאי – בין טקסט וממצא ארכיאולוגי

יו"ר המושב- פרופ' עמוס קלוזנר

9:20 ד"ר יאיר פורסטנברג, אונ' העברית - על טהרת ירושלים בתקופת החשמונאים

9:40 ד"ר אבנר אקר, אונ' בר-אילן - על עולמם של אפולמוס וסופרים יהודים הלניסטיים בני זמנם של סופרי

ספרי מקבים

10:00 גב' דבי סנדהוס, אונ' תל אביב ורשות העתיקות – הכיבוש החשמונאי של בית שאן, העדויות

הארכיאולוגיות

10:20 ד"ר מאיר בן שחר, מכללת שאנן - מקבים ומורדים בגליל: חנוכה בפסיפס בית הכנסת שבחוקוק

11:00-10:40 הפסקה

11:00-12:30 **מושב שני:** חנוכה בראי התקופה

יו"ר המושב- פרופ' לילך רוזנברג-פרידמן

11:00 מר נדב פרנקל, אונ' בר-אילן - "בימים ההם בזמן הזה": קרבות המקבים ומלחמת העצמאות: גוש

עציון כמקרה מבחן

11:20 ד"ר אביבית שוויקי, מכבים - "ויהי אור...": נר חנוכה לאורו של נר שבת

11:40 מר אלכס וינרב, מודיעין - לכבוד מה חוגגים את חג החנוכה?

12:00 מוזיאון החשמונאים: ממודיעין העתיקה למודיעין החדשה, מצגת בהנחיית

מיכל פרפרי מנכ"ל"ת החברה הכלכלית מודיעין

12:30-13:00 הפסקת צהריים (יוגש כיבוד קל)

13:00-14:30 **מושב שלישי:** בין ירושלים למודיעין – חידושים ארכיאולוגיים

יו"ר המושב- פרופ' יובל גדות

13:00 מר אברהם ש' טנדלר, שחר קריספין, ד"ר חגית טורגה ועידן יוניש, רשות העתיקות - חפירת ההצלה

האחרונה בחורבת זכריה ושאלת ההתיישבות בגבעות מודיעין בתקופה האסלאמית הקדומה

13:20 ד"ר אלי הדד, רשות העתיקות - "כעשר דקות הליכה צפונית לאום אל-עומדאן..." מנזר, בית חווה

ומבנה ציבור מהתקופה הביזנטית

13:40 ד"ר יפתח שלו ופרופ' יובל גדות, רשות העתיקות ואונ' תל אביב - ירושלים הקדם-חשמונאית: תגליות

וחידושים מהחפירות בעיר דוד

14:00 גב' איילה זילברשטיין, רשות העתיקות ואונ' תל-אביב – 'בימים ההם בזמן הזה' - עתיקות חדשות

מירושלים ההלניסטית

הקדמה

אנו שמחים להגיש לכם את חוברת תקצירי ההרצאות של כנס מורשת החשמונאים במודיעין וסביבותיה ה- 15 ע"ש פרופ' יאיר פרג ז"ל, המתקיים היום בעיר מודיעין מכבים רעות. הכנס הנוכחי ממשיך את מסורת הכנסים המחקרים המציגים לקהל הרחב מחקרים חדשים ומרתקים אודות מרחב מודיעין בימי החשמונאים ותולדות מרד המקבים, שלטון בית חשמונאי והחברה היהודית בתקופתם.

עיריית מודיעין מכבים רעות, שיזמה מסורת מבורכת זו, ראתה בחשיבות את החיבור בין העיר החדשה לבין המורשת וההיסטוריה של מודיעין העתיקה ושל החשמונאים שיצאו ופעלו מאזור זה. הכנס מהווה המשך וזיכרון למפעל החשוב בו החל פרופ' יאיר פרג ז"ל, מראשוני תושבי האזור והעיר אשר החל את תהליך הפצת המודעות לשמירת האתרים הארכיאולוגיים וערכי הטבע והמורשת שבסביבות המרחב העירוני של מודיעין.

הכנס מופק על ידי המרכז הרב-תחומי ועיריית מודיעין מכבים רעות, בשיתוף עם אוניברסיטת בר אילן, המחלקה ללימודי ארץ-ישראל וארכיאולוגיה, מדרשת הרי גופנא ובחסות גב' גיסייה פרג.

תודות לכל העוסקים והמסייעים בארגון הכנס והכנתו.

בראש ובראשונה לראש העיר מודיעין מכבים רעות, מר חיים ביבס, על הייזום והאירוח של הכנס, לחבר מועצת העיר מר שמעון גואטה, מחזיק תיק מורשת ותיירות בעירייה, ולד"ר אורנה מגר, מנהלת מרכז הרב-תחומי, על הדחיפה של הכנס קדימה והליווי בכל פרטי הכנתו מראשיתם ועד סופם.

לגב' גיסייה פרג אשר תורמת גם מהונה וגם מרעיונותיה לקידום הכנס.

לגב' הילה מזרחי מהמרכז הרב-תחומי, על ההפקה הארגון והמאמץ הרב להוצאה לפועל של הכנס.

בברכת חג אורים שמח וכנס פורה ומעניין,

עומרי י' עבאדי, אוניברסיטת בר אילן, המחלקה ללימודי ארץ ישראל וארכיאולוגיה

אהרון טבגר, מדרשת הרי גופנא

הילה מזרחי, רכזת הכנס

ד"ר אורנה מגר, מנהלת תחום השכלת מבוגרים

אודות יאיר פרג ז"ל

יאיר פרג (פרידברג) נולד בעיר ת"א בשנת 1929 וגדל בשכונת בורוכוב. הוא לחם בפלמ"ח במלחמת השחרור ובמערכות ישראל כולל מלחמת יום הכיפורים. אחרי אחד הקרבות אמר על עצמו: "אני משוגע על ארץ ישראל". משנת 1960 מדען באוניברסיטה העברית בירושלים. סוציאליסט ציוני מהזן הישן והטוב. איש עקרונות במאבק המתמיד למען שמירת הטבע, מורשת העבר, הצדק החברתי ועתיד מדינת ישראל.

מעת הקמת העיר מודיעין עמד פרופסור פרג בראש "העמותה לשימור אתרים ונוף במודיעים" ולדברי אנשי העמותה: "תמיד היה בראש המחנה תמיד משך קדימה". הודות לפעילות האמיצה של העמותה ניצלה מכף הדחפורים שורה ארוכה של אתרי מורשת רבי חשיבות ושנו תכניות הבנייה.

לדוגמא, העתירה הדרמתית בבג"ץ נגד תכניות הבנייה על גבעת תיתורה. שפע הממצאים הארכיאולוגיים שנחפרו באזור מודיעין העיד שאמנם כאן פרץ מרד החשמונאים שלניצחונם הייתה השפעה מכרעת על ההתפתחות ההיסטורית והתרבותית של המערב. לפיכך ראה פרופ' פרג חשיבות עליונה בהכרזת האזור שאותו כינה "ארץ המכבים" כאתר מורשת תרבות עולמית. את הצעתו זו ונימוקה הגיש יאיר לאיקומו'ס –הוועדה הישראלית למורשת תרבות עולמית הפועלת במסגרת אונסק"ו.

בצוואתו ביקש פרופ' פרג מהעמותה "להמשיך בפעילות מול איקומו'ס"

פרופ' פרג ראה שליחות בפרסום ממצאים, שהתגלו בחפירות ההצלה, שניהל באזור שמעון גיבסון, שאליו התלווה ונתן תיאורים מפורטים ותמונות בעשרות מאמרים שהופיעו בעיתונות המקומית. פרופ' פרג ראה "בארץ המכבים" פוטנציאל תיירותי עצום והוא פעל רבות לבסס את מקומו של האזור כאתר תיירות משמעותי למורשת ישראל.

פרופ' פרג הגה את הרעיון לקיום כנס שנתי במודיעין בחג החנוכה בנושאי ארכיאולוגיה והיסטוריה של התקופה החשמונאית.

יאיר פרג היה חלוץ, הוא נפטר בשנת 2001 אך חזונו ופעילותו קיימים ומתרחבים גם בימינו. יוסף תמיר, יו"ר חיים וסביבה כתב: "פרופ' פרג היה הירוק האקדמי האולטימטיבי. אנו יכולים לאמוד את תרומתו לארץ והיא לא תסולא בפז... לו היו בתוכנו כמה תריסרים של יאיר פרגים, פני המדינה היו נראים אחרת"

דברי ברכה מפי ראש העיר מודיעין מכבים רעות, חיים ביבס

אורחים יקרים,

מדי שנה בחג החנוכה, אנחנו מארחים את "כנס מורשת מודיעין" כנס לימודי אשר עוסק בהנצחת בני משפחת החשמונאים וחיזוק הקשר ההיסטורי בין מודיעין העתיקה למודיעין המודרנית והמפותחת של ימינו.

העיר מודיעין הקדומה, עיר מולדתם של בני משפחת החשמונאים, הייתה המקום ממנו פרץ בשנת 167 לפני הספירה מרד החשמונאים. משפחת החשמונאים מהווה סמל ומופת לגבורת העם היהודי לאורך כל הדורות וחג החנוכה הוא חג המסמל זאת יותר מכל. מודיעין החדשה הוקמה בסמוך לממצאי מודיעין העתיקה. כאשר תושבי העיר הראשונים הגיעו לכאן הם הביאו עימם את רוח החלוציות והמעורבות הקהילתית, שמפעמת בעיר ובקרב תושביה גם כיום.

כנס מורשת מודיעין מציין את השנה ה-15 להקמתו וגם השנה אנו נארח את טובי החוקרים בתחום, היוצרים מפגש מרתק ומבט מעמיק אל ההיסטוריה היהודית בכלל, וההיסטוריה של אזורנו בפרט, אבל גם מבט אל העתיד של העיר.

אנו חיים במקום בו כל אתר מספר לנו את סיפור העם היהודי ואני מזמין אתכם לטייל באתרים השונים במודיעין מכבים רעות המספרים על המורשת של העם היהודי ואין זמן מתאים לכך, יותר מימי חג החנוכה.

שיהיה לכולנו כנס פורה וחג חנוכה שמח

חיים ביבס

ראש העיר מודיעין מכבים רעות

דברי ברכה מפי מר שמעון גואטה

תושבים ואורחים יקרים !

כנס מורשת מודיעין והחשמונאים הפך למסורת מבורכת לאורך השנים להנצחת מורשת החשמונאים ומודיעין העיר, בחג החנוכה.

כמחזיק תיק תיירות מורשת ושימור אתרים, אני רואה חשיבות רבה בין החיבור של מודיעין החדשה לבין העבר וההיסטוריה של מודיעין בעת העתיקה.

אנו פועלים ומקדמים פרויקטים רבים כדי לשמור את הקשר של התושבים למקום, וזאת על ידי פעילות קהילתית התנדבותית, מאות תלמידים ומתנדבים מהארץ והעולם עלו לגבעת התיתורה לחפירות ארכיאולוגיות שבמסגרתה למדו על הגבעה, ביקרו בה ושמרו עליה במסגרת פרויקט ההנגשה לציבור הרחב כיום ניתן לטייל ולסייר בשבילי הגבעה וליהנות מתבניות נוף מרהיבות. המצודה הצלבנית, גן ארכיאולוגי פתוח עם ממצאים שהתגלו לאורך השנים ע"י רשות העתיקות. שחזור בתי הבד והכלים החקלאיים מהתקופה הקדומה ממחיש ומעניק לתושבים ואורחים רבים הפוקדים את הגבעה תמונה רחבה ומעמיקה לתולדות מודיעין העתיקה, הגבעה כיום מונגשת, מוארת ופורחת וכך נשמור עליה לדורות הבאים.

בימים אלו במרכז העיר החדש החל הקמתו של מוזיאון "מורשת החשמונאים" מאז ועד היום, אשר שואב את השראתו מהמקורות ההיסטוריים העשירים של מודיעין וסביבתה, התוכן עטוף בממצאים ארכיאולוגיים מסעירים ומרתקים המעידים על חיי רוח תרבות והגבורה המדהימה של המתיישבים במודיעין בעת העתיקה.

כנס מורשת מודיעין והחשמונאים ה-15 הינו סמל לחיבור בין מודיעין הקדומה וההיסטוריה המפוארת של חבל הארץ הזה, לבין העיר הקיימת והמפותחת כיום בעת החדשה.

כמדי שנה מוצגים בכנס מחקרים חדשים ע"י חוקרים וארכיאולוגים על תולדות מודיעין העתיקה ועד העת החדשה .

שמעון גואטה,

חבר מועצת העיר מודיעין מכבים רעות

יו"ר עמותת מופעים תיירות מורשת ושימור אתרים

דברי ברכה מפי גב' גיסייה פרג, אלמנתו של פרופ' יאיר פרג ז"ל

שמחה לברך אתכם בפתיחת הכנס ה-15 בנושאי מורשת המכבים במודיעין ע"ש בעלי פרופ' יאיר פרג ז"ל.

הרעיון לקיים כנסים בחנוכה במודיעין בנושאים של היסטוריה ומורשת החשמונאים, נולד אצל יאיר לאור גילויים של אתרים ארכיאולוגים רבים בזמן בניית העיר מודיעין.

למאבקים גדולים נחוצה אישיות חלוצית, כזה היה יאיר. הוא היה מדען בתחומי בוטניקה, גנטיקה ואקולוגיה ואת 15 שנות חייו האחרונות הקדיש להצלת אתרי מורשת חשובים.

מתחילת עבודות העפר התגלה שהקבלנים לא חסים על העתיקות והבולדוזרים דורסים כל מה שבדרכם.

כך נהרסה חווה חקלאית מפוארת מתקופת החשמונאים בקצה המערבי של גבעת תיתורה, כך נוצצו אבני שוליים ענקיות של הדרך הרומאית העתיקה.

מחשש שהקבלנים יפגעו בעוד עתיקות, הקימה קבוצה קטנה של תושבי מכבים שוחרי עתיקות את "העמותה לשימור אתרים ונוף במודיעין". יאיר עמד בראש העמותה והיה הכוח המניע את פעולותיה. הוא נכנס למאבק להצלת אתרי העתיקות בכל נפשו ומאודו.

המאבק מול משרד השיכון היה קשה, עיקש, דורש הרבה אומץ, מלווה באירועים דרמטיים. באחד הדיונים בוועדת הבניה לקה יאיר בהתקף לב, ובהמשך פעילותו אף קיבל איום בטלפון, לשמור על בריאותו ועל שלום משפחתו.

אך לא היה דבר שהיה יכול לעצור אותו בפעילותו. הודות למאמצים העיליים של העמותה ניצלה מכף הדחפורים שורה ארוכה של אתרי מורשת רבי חשיבות.

המאבק על גבעת תיתורה, בה תבקרו היום, היה קשה במיוחד. משרד השיכון העריך את יופייה הנופי של הגבעה ותכנן לבנות עליה שכונת גורדי שחקים. הוא התעלם מחפירות הצלה שגילו על הגבעה ממצאים ארכיאולוגים חשובים רבים. לאור גילויים אלה דרשו פעילי העמותה להפוך את גבעת תיתורה לפארק ארכיאולוגי ושמורת טבע לטובת תושבי מודיעין וכל עם ישראל.

אחרי התנגדויות רבות של העמותה ופניות לשרי השיכון והפנים שלא נענו, הגישה העמותה עתירה לבג"ץ. בניר העמדה שהכין יאיר לקראת הדיון הוא כתב, בין השאר: "האינטרס הצר של היזם העומד על בנית בתים עומד בניגוד לאינטרסים של הכלל".

עופרה אורבך מראשי העמותה תיארה כך את האווירה בזמן הדיונים: "מול קומץ העותרים האמיצים ניצבה סוללה רצינית של פקידים בכירים, ארכיטקטים ידועים, עורכי דין מכובדים. אך חוות דעתם של מומחים בעלי שם שעליהם נשענה העתירה, היו כה משכנעות שבית המשפט העליון קיבל את טענתם של העותרים."

גבעת תיתורה נעשתה סמל למאבק העמותה לשימור אתרים חשובים. היום בסיור תראו את גבעת תיתורה עומדת בתפארתה ריקה מבניה ובה פארק ארכיאולוגי מקסים שמשמר את עתיקותיה.

יאיר תכנן לקיים את הכנס הראשון בחנוכה 2001, אך לצערנו הרב ניתוח לב לא נתן לתוכניותיו להתגשם. יאיר נפטר בספטמבר 2001.

מכנס קטן ומקומי שנערך לראשונה ביוזמת עיריית מודיעין בשנת 2004, הפך הכנס לכלל ארצי, ושמו הולך לפניו.

אני רוצה להודות לכל מי שיוזם, תומך ועוזר לקיום הפרויקט הנפלא הזה כבר 15 שנה.

מאחלת לכם הנאה ועניין,

חג חנוכה שמח!

גיסיה פרג

מושב ראשון:

עולמו של בית חשמונאי-בין טקסט וממצא ארכיאולוגי

יו"ר: פרופ' עמוס קלונר

על עולמם של אופלמוס וסופרים יהודיים הלניסטיים בני זמנם של סופרי ספרי מקבים

ד"ר אבנר אקר, אוניברסיטת בר אילן

המאה השנייה לפני הספירה התאפיינה כתקופה של התהוות תרבותית במרחב הארצישראלי. יהודים, אדומים, פיניקיים ועמי האזור כולם התמודדו לא רק עם שינויי השלטון מתלמי לסלווקי אלא גם עם שאלות של זהות. התמודדות זאת באה לידי ביטוי מחד בתרבות החומרית ומאידך ביצירה הכתובה. בהרצאה אציג ממצאים מארץ ישראל (בעיקר ממרשה) המראים את הדיכוטומיה שבין התרבות המקומית והתרבות ההלניסטית אל מול קולו של סופר, ככל הנראה בן ארץ ישראל, בשם אופלמוס המנסה למצוא בכתביו את האיזון בין יהדות ויוונות.

מקבים ומורדים בגליל: חנוכה בפסיפס בית הכנסת שבחוקוק

ד"ר מאיר בן שחר, מכללת שאנן

בשנים האחרונות הולך ונחשף בבית הכנסת העתיק שבחוקוק פסיפס מרהיב. אחת הסצינות שנחשפו ופורסמו מתארת מלחמה בין צבא יהודי לצבא סלווקי. מתחת לרצפת בית הכנסת נחשפה מערכת מסתור, מעין זו ששימשה את לוחמי בר כוכבא. בהרצאה נפענח את משמעותו של הפסיפס וננסה להבין האם וכיצד יש קשר בין הלוחמים היהודיים שבפסיפס ללוחמי חרות בגליל מאות שנים מאוחר יותר.

מושב שני:

חנוכה בראי התקופה

יו"ר: פרופ' לילך רוזנברג - פרידמן

"בימים ההם בזמן הזה": קרבות המקבים ומלחמת העצמאות: גוש עציון כמקרה מבחן

מר נדב פרנקל, אוניברסיטת בר אילן

הוגים ציוניים רבים ניסו להקביל בין האירועים ההיסטוריים שליוו את המרד החשמונאי והמדינה החשמונאית במאה השנייה והראשונה לפני הספירה ובין קורות הציונות וראשית צמיחת מדינת ישראל אלפיים שנה מאוחר יותר.

שני קרבות, בהפרשי זמן של אלפיים שנה ביניהם, התנהלו במרחב גוש עציון: הקרב האחד התנהל בשנת 162 לפני הספירה, בין כוחותיו של יהודה המקבי ובין הכוחות הסלווקיים בפיקודו של ליזיאס. במלחמת העצמאות התנהל קרב בין לוחמי ההגנה ומתיישבי גוש עציון ובין כוחות הלגיון הערבי. בהרצאה נדון בהקבלות מעניינות רבות בין הקרבות. החל במטרתו של האויב, המשך בשימוש בפני השטח ההרריים, ועד לניתוח ההבדל בין הכישלון שהפך להצלחה בקרב החשמונאי ובין התבוסה במערכה שהתקיימה בעת המודרנית.

“זוהי אור ..” נר חנוכה לאורו של נר שבת

ד"ר אביבית שוויקי

מראשית הבריאה הבדיל אלוהים בין האור והחושך והטביע בכל בן אנוש ניצוץ אור פנימי. הנר הדולק היה מסממני החיים בבית הקדום. תאורת החשמל בבית המודרני החליפה מגוון של בתי נר, פתילות ושמנים מסוגים שונים, איש איש לפי אזור מגוריו ולפי הישג ידו.

ההרצאה תעסוק:

- § במגוון חומרי בעירה, פתילות, וכלים שהיו בשימוש בעת העתיקה.
 - § בייחודו של נר השבת לעומת נר החולין,
 - § מה ההבדל בין נר שבת לנר חנוכה הנזכרים שניהם במסכת שבת בגמרא?
 - § על משמעות האור כסמל הרוח האנושית מימי הנביא זכריה ועד לסמל מדינת ישראל.
- את ההרצאה תלווה תערוכה ניידת של כ – 20 חומרי בעירה ופתילות שתוצג בהפסקות שבין המושבים במבואת הכניסה.

לכבוד מה חוגגים את חג החנוכה? מר אלכס וינרב, יועץ מורשת וסביבה

מי מדליק נרות בחג החנוכה ולמה? מי שר "מעוז צור" ומי אוכל סופגניות בחג החנוכה?
האם נס פך השמן שהספיק לשמונה ימים או ניצחון המכבים על היוונים הן באמת הסיבות
ההיסטוריות לקיום חג החנוכה? באמת היוונים הם אלו שנלחמו במכבים? והאם במשך הדורות היו
עוד דרכים לחגוג את החג? מה נותר מהן?
עוד מהיותי נער צעיר, אי שם בשנות השבעים בארצות הברית של פעם, ריתק אותי נושא המכבים
וחג החנוכה. כמו רבים רבים הייתי בטוח שיש רק שתי סיבות לכך שאנחנו חוגגים את חג החנוכה
כמו שלמדנו בבית הספר היסודי:

א- לזכר ניצחונם של המכבים בבחינת "מושיעים מבשר ודם" שנלחמו מול היוונים
כ"מעטים מול רבים" ושהצליחו בכ"ה כסלו לשחרר ולטהר את בית המקדש ולחנוך מחדש
את המזבח במקדש (בשנת 164 לפנה"ס).

ב- לזכר הנס האלוקי-נס פך השמן, כשפך שמן אחד קטן הספיק להדליק את המנורה
במקדש למשך שמונה ימים!

משבגרתי ובחרתי לחקור את הנושא, מצאתי שחג החנוכה הוא לא בדיוק מה שחשבתי!
מסתבר שיש טעמים רבים, חלקם היסטוריים, חלקם תיאולוגיים, ומסורות מקוריות ומגוונות לקיומו
של החג. בהרצאתי אסקור את טעמי החג, ואציע לכם ולמשפחתכם אפשרויות ודרכים שונות לחגוג
את החג הנפלא, ולצוק לתוכו את התוכן שאיתו אתם יותר מזדהים.

מושב שלישי :

בין ירושלים למודיעין - חידושים ארכיאולוגיים

יו"ר: פרופ' יובל גדות

חפירת ההצלה האחרונה בחורבת זכריה ושאלת ההתיישבות

בגבעות מודיעין בתקופה האסלאמית הקדומה

מר אברהם ש' טנדלר, מר שחר קריספין, ד"ר חגית טורגה ומר עידן יוניש, רשות העתיקות

בין החודשים ינואר לאפריל 2018 ניהלתי עבור רשות העתיקות חפירה ארכיאולוגית רחבת היקף בחורבת זכריה (נבי זכרייה) הצמודה לפארק הטכנולוגי של מודיעין-מכבים-רעות. בחפירה נחשפו שטח נרחב של יישוב עירוני מתוכנן עם אדריכלות מרשימה מהתקופה העבאסית והפטימית. האדריכלות כללה מבני מגורים בנויים גזית עם רצפות פסיפס וקשתות, בתי בד, סמטאות ובורות מים רבים. בחפירה זוהו ארבעה שכבות ברורים כולל שיקום המבנים ובנייה מחודשת לאחר רעידות האדמה של המאה **היא** לספה"נ.

עד לחפירה הנוכחית בחורבת זכריה הדעה הרווחת הייתה שבתקופה האסלאמית הקדומה אזור מודיעין היה מיושב בדלילות. החפירה הנוכחית הראתה שלא כך המצב. החפירות בחורבת זכרייה חשפו יישוב עירוני אמיד מהתקופות העבאסית והפטימית. היישוב נמצא בין העיר רמלה ממערב וירושלים מדרום וכנראה שהוא תפקד כמרכז ייצור לשני ערים אלו. סוג היישוב, אופי הבנייה ועושר הממצא בתקופות אלו הם חידושים למחקר, והם יוצגו בהרצאה הנוכחית.

"כעשר דקות הליכה צפונית לאום אל-עומדאן..."

מנזר, בית חווה ומבנה ציבור מהתקופה הביזנטית

ד"ר אלי הדד, רשות העתיקות

שרידי מנזר מרשים, בית חווה ומבנה ציבור מהתקופה הביזנטית (מאות 5-7 לסה"נ) נחשפו בחפירת בדיקה (נובמבר 2015 - ינואר 2016) של רשות העתיקות, בשטח שבו מתוכננת להיבנות "שכונת גבעת שר" (מתחם L) במימון רשות מקרקעי ישראל. המנזר (15x18.5 מ') כלל מערכת חדרים שחלקם רוצפו פסיפס לבן, וקפלת תפילה קטנה. בלב המנזר קיימת מערה טבעית ששימשה את שוכני המנזר. במרכז חצר המנזר נחשף מדליון מפסיפס צבעוני ובו צלב מזלטי. מציאת המנזר בחפירה הינה תוספת מחקרית חשובה ביותר למידע על המרקם הכפרי של מודיעין בתקופה הביזנטית, ועל פעילות הנזירים באזור. במרחק של כ-500 מ' לערך מדרום-מערב למנזר, נחשפו שרידי בית חווה. באתר סמוך, נחשף חלק של מבנה נוסף בעל צביון ציבורי מרשים, חריטות צלבים שנמצאו במבנים השונים, מעידים כי המקום שימש את האוכלוסייה הנוצרית. להערכתנו מבנה הציבור שירת את הנזירים שהתגוררו במנזר שנחשף. במרכז המבנה עמדה חצר מרוצפת פסיפס. מסביב לחצר, עמדו חדרים ובורות מים. ממערב למבנה נחשפה גת מרוצפת פסיפס ובור איגום מטוייח. יתכן כי חפירה זו מספקת פתרון לתעלומה בת יותר מ-100 שנה במחקר הארכיאולוגי, בדבר מיקומו של האתר העתיק "אל-אביאר" (El Eb'iar), בסיפוריו של הארכיאולוג הצרפתי הנודע שארל קלרמון גנו. אנו מציעים לזהות את "אל-אביאר" שציין קלרמון גנו "כעשר דקות הליכה צפונית מאום אל עומדאן...", באזור המנזר ומבנה הציבור שחפרנו.

ירושלים הקדם-חשמונאית. תגליות וחידושים מהחפירות בעיר דוד

ד"ר יפתח שלו, רשות העתיקות ופרופ' יובל גדות, ואוניברסיטת תל-אביב

החפירות המחודשות בחניון גבעתי, פרויקט משותף לרשות העתיקות לאוניברסיטת תל-אביב, נפתחו בשנת 2017 במטרה לפתוח אשנב נרחב לשרידים מתקופות הקדומות בעיר-דוד, ובמיוחד מן התקופה הבבלית, הפרסית וראשית התקופה ההלניסטית. לאורך יותר ממאה שנים של חפירות ארכאולוגיות בירושלים נמצאו בעיר בעיקר חרסים ומטבעות רבים אותם ניתן לתארך לתקופה הפרסית וההלניסטית הקדומה -- אך טרם נמצא בה ולו מבנה אחד אותו ניתן לייחס בוודאות לתקופות אלו. בעוד שתבנית העיר בסוף תקופת הברזל, ערב חורבן הבית הראשון, מוכרת במידה רבה, וזו של תקופת החשמונאים ידועה במידת מה בעקבות חשיפת קטעים רבים מן החומה הראשונה, הרי שירושלים של המאות ה-3-6 לפסה"נ נותרה כתעלומה. גם העדויות ההיסטוריות מתקופות אלו מעטות יחסית ואין בהם בכדי להוסיף מידע רב בנושא. בהרצאה זו נציג חלק מהגילויים החדשים שנחשפו לאחרונה בחפירות המחודשות וננסה לתאר את השינויים שחלו בגודלה ובאופייה של העיר לאחר חורבנה על ידי הבבלים ועד לביצורה מחדש בימי החשמונאים.

בימים ההם בזמן הזה – עתיקות חדשות מירושלים ההלניסטית

איילה זילברשטיין, רשות העתיקות ואוניברסיטת תל-אביב

מצודת החקרא מוכרת היטב מן המקורות כמצודה שנבנתה בירושלים על-ידי אנטיוכוס הרביעי ערב פרוץ מרד המקבים. על-פי התיאורים החקרא הוסיפה לעמוד על תילה למשך שנים ארוכות לאחר טיהור המקדש על-ידי יהודה המקבי.

על-אף הידיעות הרבות על קיומה של המצודה האיתנה ולמרות עריכתן של חפירות רבות במשך למעלה ממאה וחמישים שנות מחקר בירושלים, לא התגלו עד לאחרונה שרידים שניתן לזהותם עם מצודת החקרא. העדרן של עדויות למיקומה של החקרא הוביל לקיומה של מחלוקת מתמשכת בקרב החוקרים בנוגע לשחזורן של החקרא והעיר בתקופה ההלניסטית.

בעקבות גילויים של שרידי ביצור מרשימים בחפירות חניון גבעתי שבעיר דוד הציעו דר' דורון בן-עמי ודר' יאנה צ'חנובץ לזהותם כחלק מן מאותה מצודה נעלמה. לא פחות מעניין מן התגליות עצמן היה תהליך הגילוי והמחקר של שרידי הביצור מחניון גבעתי. בהרצאה הקרובה נעקוב אחרי תהליך גילויים של שרידי הביצור מחניון גבעתי, נבחן את הנתונים וננסה לדון בפרשנויות האפשריות ובהשלכותיהן.

הפקה וארגון הכנס:
המרכז הרב תחומי מודיעין מכבים רעות
רחוב עמק דותן 49, מודיעין
טלפון: 08-6210274

